ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)
της 22ας Απριλίου 1999 *

Στην υπόθεση C-423/97,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Juzgado de Primera Instancia de Valencia (Ισπανία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του δικαστηρίου αυτού μεταξύ

Travel Vac SL

και

Manuel José Antelm Sanchis,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1985, για την προστασία των καταναλωτών κατά τη σύναψη συμβάσεων εκτός εμπορικού καταστήματος (ΕΕ L 372, σ. 31),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-P. Puissochet, πρόεδρο τμήματος, J. C. Moitinho de Almeida και C. Gulmann (εισηγητή), δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική.

γενικός εισαγγελέας: S. Alber
γραμματέας: R. Grass

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Travel Vac SL, εκπροσωπούμενη από τον Salvador Vázquez Cantó, δικηγόρο Βαλένθιας,

— ο Antelm Sanchis, εκπροσωπούμενος από τον Josep Gallel Boix, δικηγόρο Βαλένθιας,

— η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη Nuria Díaz Abad, abogado del Estado,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπουμένη από τους José Luis Iglesias Buhigues, νομικό σύμβουλο, και Pieter van Nuffel, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση του εισηγητή δικαστή,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη

συνεδρίαση της 26ης Νοεμβρίου 1998,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με διάταξη της 11ης Νοεμβρίου 1997, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Δεκεμβρίου 1997, το Juzgado de Primera Instancia de Valencia υπέβαλε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, έξι προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1985, για την προστασία των καταναλωτών κατά τη σύναψη συμβάσεων εκτός εμπορικού καταστήματος (ΕΕ L 372, σ. 31).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Travel Vac SL (στο εξής: Travel Vac), με έδρα τη Βαλένθια, και του Antelm Sanchis, κατοίκου Βαλένθιας, σχετικά με το δικαίωμα του τελευταίου να μείνει ανενεργός η δέσμευσή του δυνάμει της συναφθείσας μεταξύ των δύο συμβαλλομένων συμβάσεως σύμφωνα με την οποία ο Antelm Sanchis απέκτησε δικαίωμα χρονομεριστικής χρήσεως ακινήτου (time-share) συνοδευόμενου από δικαίωμα απολαβής ορισμένων υπηρεσιών.

3 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/577 ορίζει:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στις συμβάσεις παροχής αγαθών ή υπηρεσιών από έναν έμπορο προς έναν καταναλωτή, οι οποίες συνάπτονται:

— κατά τη διάρκεια εκδρομής που οργανώνεται από τον έμπορο εκτός του εμπορικού του καταστήματος, ή

— κατά τη διάρκεια επίσκεψης του εμπόρου:

i) στο σπίτι του ίδιου ή άλλου καταναλωτή,

ii) στον τόπο εργασίας του καταναλωτή,

όταν η επίσκεψη δεν γίνεται μετά από ρητή αίτηση του καταναλωτή.»

4 Το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/577 προβλέπει:

«Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις:

α) συμβάσεις για την κατασκευή, πώληση και μίσθωση ακινήτων ή στις συμβάσεις που αφορούν άλλα δικαιώματα σχετικά με ακίνητα.

(...)»

5 Σύμφωνα με το άρθρο 5 της οδηγίας 85/577:

«1. Ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να υπαναχωρήσει από τη μονομερή ανάληψη υποχρεώσεώς του, αποστέλλοντας ειδοποίηση μέσα σε προθεσμία του-

λάχιστον επτά ημερών από την παραλαβή εκ μέρους του της υπόμνησης που αναφέρει το άρθρο 4, και σύμφωνα με τη διαδικασία και τους όρους που ορίζει η εθνική νομοθεσία. Η ειδοποίηση αρκεί να έχει αποσταλεί πριν τη λήξη της εν λόγω προθεσμίας.

2. Η αποστολή της ειδοποίησης έχει ως συνέπεια την απαλλαγή του καταναλωτή από κάθε υποχρέωση που απορρέει από τη ματαιωθείσα σύμβαση.»

6 Το άρθρο 7 της οδηγίας 85/577 προβλέπει ότι «Σε περίπτωση ασκήσεως του δικαιώματος υπαναχωρήσεως εκ μέρους του καταναλωτή, οι έννομες συνέπειες της υπαναχωρήσεως διέπονται από τα εθνικά δίκαια, ιδίως όσον αφορά την απόδοση πληρωμών για αγαθά ή υπηρεσίες που έχουν παρασχεθεί και την επιστροφή αγαθών που έχουν παραληφθεί».

7 Η οδηγία 85/577 μεταφέρθηκε στο ισπανικό δίκαιο με τον νόμο αριθ. 26/91, της 21ης Νοεμβρίου 1991 (*Boletín Oficial del Estado* της 26ης Νοεμβρίου 1991, στο εξής: ισπανικός νόμος).

8 Στις 26 Οκτωβρίου 1994 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο εξέδωσαν την οδηγία 94/47/ΕΚ, περί της προστασίας των αγοραστών ως προς ορισμένες πλευρές των συμβάσεων που αφορούν την απόκτηση δικαιώματος χρήσης ακινήτων υπό καθεστώς χρονομεριστικής μίσθωσης (ΕΕ L 280, σ. 83). Η προθεσμία που προβλεπόταν από την οδηγία αυτή προκειμένου τα κράτη μέλη να θεσπίσουν τις νομικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που ήσαν αναγκαίες για τη θέση της σε εφαρμογή εξέπνευσε στις 29 Απριλίου 1997.

9 Όπως προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής η συναφθείσα στις 14 Σεπτεμβρίου 1996 στην Denia (Ισπανία) σύμβαση προέβλεπε ότι η Travel Vac παραχωρούσε στον Antelm Sanchis το 1/51 εξ αδιαιρέτου των μεριδίων επιπλωμένου διαμερίσματος, κείμενου στην urbanización Parque Denia, πράγμα που του

παρείχε το δικαίωμα, στο πλαίσιο του καθεστώτος της «συμβάσεως χρονομεριστικής χρήσεως», της αποκλειστικής χρήσεως του διαμερίσματος αυτού κατά τη δεκάτη ενάτη εβδομάδα εκάστου έτους.

10 Εξάλλου, σύμφωνα με τη σύμβαση, η Travel Vac υποχρεούνταν να παρέχει στον Antelm Sanchis ορισμένες υπηρεσίες όπως η συντήρηση του ακινήτου, η διαχείριση και η διοίκηση της επίκοινης ιδιοκτησίας, η χρησιμοποίηση των κοινών υπηρεσιών του συγκροτήματος και η εγγραφή του ως μέλους της διεθνούς οργανώσεως Resort Condominium International, διεθνούς λέσχης επιτρέπουσας στον αγοραστή την ανταλλαγή των δικαιωμάτων διαμονής του σύμφωνα με τους κανόνες της εν λόγω λέσχης.

11 Σύμφωνα με τους όρους της συμβάσεως, ο αγοραστής όφειλε να καταβάλει 1 090 000 ισπανικές πεσέτες (PTA), από τις οποίες οι 285 000 PTA αντιπροσώπευαν την αξία του εξ αδιαιρέτου μεριδίου του ακινήτου, ενώ το υπόλοιπο της τιμής αντιστοιχούσε στον φόρο προστιθεμένης αξίας, στη συγκυριότητα, βάσει σχετικής απογραφής, επί του ακινήτου, στις προμνημονευθείσες υπηρεσίες και στην εγγραφή ως μέλους του Resort Condominium International.

12 Εξάλλου, η σύμβαση προέβλεπε ότι ο αγοραστής είχε το δικαίωμα να υπαναχωρήσει της συμβάσεως εντός προθεσμίας επτά ημερών από της υπογραφής της, κατόπιν προηγούμενης ειδοποιήσεως προς τον πωλητή με έγγραφο βεβαίας χρονολογίας και καταβολής του 25 % της συνολικής τιμής, ως ρητώς συμφωνηθείσας αποζημιώσεως.

13 Όπως επίσης προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής, είχε συμφωνηθεί μεταξύ των συμβαλλομένων ότι ο Antelm Sanchis θα εμφανιζόταν σε τράπεζα προκειμένου να υπογράψει τη σχετική επιβεβαιωτική πράξη εντός προθεσμίας τριών ημερών υπολογιζομένων από την ημερομηνία υπογραφής της συμβάσεως, δηλαδή το αργότερο στις 17 Σεπτεμβρίου 1996. Ωστόσο, ο Antelm Sanchis δεν εμφανίστηκε στην τράπεζα εντός της προθεσμίας αυτής, αλλά μετέβη, στις 17 Σεπτεμβρίου 1996, στα γραφεία του πωλητή στην Βαλένθια και δήλωσε προφορικώς ότι όλες οι προηγηθείσες πράξεις ήσαν άνευ αποτελεσμάτων και ότι έπρεπε να του επιστραφούν τα υπογραφέντα απ' αυτόν έγγραφα.

14 Στις 22 Νοεμβρίου 1996 η Travel Vac ενήγαγε τον Antelm Sanchis ενώπιον του Juzgado de Primera Instancia de Valencia, ζητώντας την πληρωμή συναλλαγματικής ύψους 90 000 PTA, συναλλαγματικής που ο τελευταίος είχε παραδώσει κατά την υπογραφή της συμβάσεως.

15 Το εθνικό δικαστήριο εκφράζει επιφυλάξεις ως προς το το εάν η οδηγία 85/577 τυγχάνει εφαρμογής επί της υποβληθείσας στην κρίση του υποθέσεως και ως προς το εάν, σε μια τέτοια περίπτωση, μπορεί να κάνει δεκτό το ανταγωγικώς προβληθέν αίτημα να θεωρηθεί από τον Antelm Sanchis η σύμβαση ως μηδέποτε καταρτισθείσα.

16 Υπό τις συνθήκες αυτές, το εθνικό δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει να θεωρηθεί μια σύμβαση κτήσεως δικαιώματος χρονομεριστικής χρήσεως ακινήτου, γενικώς, και, ειδικότερα, η επίδικη στην υπό κρίση υπόθεση σύμβαση ως μια από τις περιπτώσεις όπου η οδηγία δεν τυγχάνει, σύμφωνα με το άρθρο της 3, παράγραφος 2, σημείο α', εφαρμογής;

2) Αν υποτεθεί ότι η επίδικη σύμβαση αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας δυνάμει του προπαρατεθέντος άρθρου της και ενόψει του γεγονότος ότι η σύμβαση αυτή αφορά την κτήση δικαιώματος χρονομεριστικής χρήσεως, μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο σ' αυτόν τον τυχόν αποκλεισμό το γεγονός ότι η εν λόγω σύμβαση δεν αφορά μόνον ακίνητο αλλά περιλαμβάνει επίσης ρήτρες σχετικές με παροχές υπηρεσιών και άλλες, κυρίως ειπείν, ενοχικές υποχρεώσεις (ρήτρα 3), των οποίων η αξία υπερβαίνει αυτή του ακινήτου (εφόσον η αξία του τελευταίου ανέρχεται σε 285 000 PTA ενώ η συνολική αξία της συμβάσεως σε 1 090 000 PTA);

3) Εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της προπαρατεθείσας οδηγίας ένα τουριστικό συγκρότημα το οποίο αποτελείται από διαμερίσματα επί των οποίων υφίστανται δικαιώματα χρο-

νομεριστικής χρήσεως και το οποίο κείται στην πόλη Denia, όπου προσεκλήθη ο καταναλωτής, και τούτο ενόψει του γεγονότος ότι η επιχείρηση Travel Vac SL έχει την έδρα της στην Βαλένθια, calle Profesor Beltrán Báguena, αριθ. 5;

4) Δικαιολογείται το θεσπισμένο με το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας δικαίωμα υπαναχωρήσεως με βάση την προϋπόθεση ότι η βούληση του αγοραστή-καταναλωτή επηρεάστηκε ή χειραγωγήθηκε υπό τις περιστάσεις του άρθρου 1 της οδηγίας· σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, σε ποιο βαθμό αυτή η δικαιολόγηση του προστατευομένου από την οδηγία δικαιώματος υπαναχωρήσεως απορρέει από τον γενικό δόλο του πωλητή, ο οποίος κάνει χρήση "δολίων μέσων, τα οποία χρησιμοποιούνται από έναν εκ των συμβαλλομένων και ωθούν τον έτερο στη σύναψη συμβάσεως την οποία, άλλως, δεν θα είχε συνάψει" (άρθρο 1269 του ισπανικού αστικού κώδικα), και, γενικότερα, από την ελεύθερη και αναγκαία συναίνεση (άρθρα 1254, 1258, 1261 επ. του ισπανικού αστικού κώδικα);

5) Πρέπει η μνημονευομένη στο άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας ειδοποίηση να είναι ρητή ή είναι δυνατόν, ενδεχομένως, η υπαναχώρηση να συνίσταται σε μη επιδεχόμενες παρερμηνεία πράξεις όπως συνέβη εν προκειμένω, εφόσον ο καταναλωτής δεν προσήλθε στην τράπεζα προκειμένου να υπογράψει την επιβεβαιωτική πράξη εντός της προβλεπομένης και συμφωνηθείσας προθεσμίας, δηλαδή στις 17 Σεπτεμβρίου 1996, τρεις ημέρες ύστερα από την υπογραφή της συμβάσεως που περιλαμβάνεται στο φύλλο 76 της δικογραφίας και ο οποίος επιβεβαίωσε την ενέργεια αυτή μεταβαίνοντας, την ίδια ημέρα, δηλαδή στις 17 Σεπτεμβρίου 1996, στα γραφεία του πωλητή στη Βαλένθια, όπου ρητώς δήλωσε ότι "όλες οι προηγηθείσες πράξεις έπρεπε να παραμείνουν χωρίς συνέπειες και τα υπογραφέντα υπ' αυτού έγγραφα έπρεπε να του επιστραφούν";

6) Είναι οι αποδόσεις πληρωμών, οι επιστροφές αγαθώς και οι λοιπές σχετικές συνέπειες, που ο πωλητής μπορεί να αξιώσει δυνάμει του άρθρου 7 στην περίπτωση όπου ο καταναλωτής έχει κάνει χρήση του δικαιώματός του υπαναχωρήσεως βάσει του άρθρου 5 της οδηγίας, συμβατές με τη ρήτρα σχετικά με "αποζημίωση για ζημίες που υπέστη ο πωλητής", η οποία ορίζεται σε κατ' αποκοπήν ποσό — ίσο προς το 25 % της συνολικής τιμής της συμβάσεως —, όπως αυτή προβλέπεται στη ρήτρα 4 της συμβάσεως (οπισθία όψη του φύλλου 76 της δικογραφίας);»

Όσον αφορά το πρώτο και δεύτερο ερώτημα

17 Με το πρώτο και δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, που πρέπει να εξεταστούν μαζί, το εθνικό δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να μάθει αν η οδηγία 85/577 έχει εφαρμογή επί συμβάσεως σχετικής με την κτήση δικαιώματος χρονομεριστικής χρήσεως ακινήτου και με την παροχή υπηρεσιών των οποίων η αξία υπερβαίνει αυτήν του δικαιώματος χρήσεως του ακινήτου.

18 Η Travel Vac ισχυρίζεται ότι η οδηγία 85/577 δεν έχει εφαρμογή επί των συμβάσεων χρονομεριστικής χρήσεως, τόσον όσον αφορά την κτήση εμπραγμάτου όσο και όσον αφορά την κτήση ενοχικού δικαιώματος επί των σχετικών αγαθών. Κατ' αυτήν, οι εν λόγω συμβάσεις διέπονται από την οδηγία 94/47.

19 Ο Antelm Sanchis υποστηρίζει ότι η σύμβαση χρονομεριστικής χρήσεως δεν δημιουργεί δικαίωμα επί των ακινήτων αλλ' αφορά τις παροχές υπηρεσιών που αποσκοπούν στο να καθίσταται δυνατό στον καταναλωτή να χρησιμοποιεί ένα ή περισσότερα ακίνητα μέσω αγοράς ενός «μεριδίου», ως εάν να ήταν μέλος μιας λέσχης ή μιας ενώσεως. Πράγματι, στο πλαίσιο αυτού του είδους συμβάσεων, κάθε καταναλωτής μπορεί να απαιτήσει από τον έμπορο την παροχή ορισμένων υπηρεσιών προκειμένου να μπορεί να χρησιμοποιεί, για σύντομη μεν περίοδο αλλά κατά τακτά διαστήματα, ένα ή περισσότερα ακίνητα.

20 Η Ισπανική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι η σύμβαση χρονομεριστικής χρήσεως πρέπει γενικώς να θεωρείται ως μία από τις περιπτώσεις όπου η οδηγία 85/577, σύμφωνα με το άρθρο της 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', δεν τυγχάνει εφαρμογής, καθόσον η σύμβαση αυτή παρέχει εμπράγματο δικαίωμα επί ακινήτου. Ωστόσο, δεδομένου ότι, όσον αφορά την υπόθεση της κύριας δίκης, τα δικαιώματα για παροχές υπηρεσιών είναι μεγαλύτερης αξίας από τα δικαιώματα επί ακινήτων, η σύμβαση εμπίπτει στην οδηγία 85/577.

21 Η Επιτροπή φρονεί ότι η οδηγία 85/577 τυγχάνει εφαρμογής επί της επίμαχης στην κύρια δίκη συμβάσεως, δεδομένου ότι η από κοινού με άλλους χρήση του ακινήτου αποτελεί απλώς ένα από τα στοιχεία της συμβάσεως της οποίας το αντικείμενο συνίσταται στην παροχή ενός συνόλου, τουριστικής φύσεως, υπηρεσιών.

22 Συναφώς, διαπιστώνεται, κατ' αρχάς, ότι, μολονότι είναι αληθές ότι η οδηγία 94/47 αφορά τις συμβάσεις χρονομεριστικής χρήσεως, τούτο ουδόλως αποκλείει το να μπορεί μια σύμβαση που περιλαμβάνει στοιχείο χρονομεριστικής χρήσεως να εμπίπτει και στην οδηγία 85/577, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής της οδηγίας αυτής.

23 Πράγματι, εκάστη των οδηγιών δεν περιλαμβάνει διατάξεις αποκλείουσες την εφαρμογή της έτερης. Εξάλλου, θα ήταν αντίθετο προς τον σκοπό της οδηγίας 85/577 να ερμηνευθεί αυτή υπό την έννοια ότι η προστασία που παρέχει αποκλείεται για τον λόγο απλώς και μόνον ότι μια σύμβαση εμπίπτει, κατ' αρχήν, στην οδηγία 94/47. Μια τέτοια ερμηνεία θα είχε ως συνέπεια να στερηθεί ο καταναλωτής της εφαρμογής των προστατευτικών διατάξεων της οδηγίας 85/577, και τούτο παρά το γεγονός ότι η σύμβαση συνάφθηκε εκτός εμπορικού καταστήματος.

24 Στη συνέχεια, πρέπει να επισημανθεί ότι είναι ακριβές ότι, δυνάμει του άρθρου της 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', η οδηγία 85/577 δεν εφαρμόζεται ούτε επί των συμβάσεων σχετικά με την κατασκευή, πώληση και μίσθωση ακινήτων ούτε επί των συμβάσεων που αφορούν άλλα, σχετικά με ακίνητα, δικαιώματα.

25 Ωστόσο, διαπιστώνεται, όπως εξάλλου ισχυρίζεται και η Επιτροπή, ότι, δεδομένου ότι μια σύμβαση, όπως η επίμαχη της κύριας δίκης, δεν αφορά μόνον το δικαίωμα χρονομεριστικής χρήσεως ενός ακινήτου αλλά και την παροχή χωριστών υπηρεσιών των οποίων η αξία υπερβαίνει αυτήν του δικαιώματος χρήσεως του ακινήτου, η εν λόγω σύμβαση δεν εμπίπτει στις περιπτώσεις όπου, σύμφωνα με το άρθρο της 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', η οδηγία 85/577 δεν εφαρμόζεται.

26 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο πρώτο και δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 85/577 έχει εφαρμογή επί συμβάσεως σχετικής με την κτήση δικαιώματος χρονομεριστικής χρήσεως ακινήτου και με την παροχή υπηρεσιών των οποίων η αξία υπερβαίνει αυτήν του δικαιώματος χρήσεως του ακινήτου.

Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα

27 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να μάθει αν μια σύμβαση μπορεί να θεωρηθεί ως συναφθείσα κατά τη διάρκεια εκδρομής οργανωθείσας από τον έμπορο εκτός του εμπορικού, κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/577, καταστήματός του, όταν η εν λόγω σύμβαση υπογράφηκε εντός τουριστικού συγκροτήματος συγκείμενου από διαμερίσματα αποτελούντα το αντικείμενο δικαιωμάτων χρονομεριστικής χρήσεως και ευρισκομένου εντός της πόλεως στην οποία προσκλήθηκε ο καταναλωτής και η οποία δεν είναι η πόλη όπου ο έμπορος έχει την έδρα του.

28 Ο Antelm Sanchis ισχυρίζεται, πρώτον, ότι ο όρος «εκδρομή» σημαίνει ότι ο καταναλωτής εγκαταλείπει την πόλη όπου κατοικεί. Εν προκειμένω, η σύμβαση συνάφθηκε κατά τη διάρκεια εκδρομής. Ο έμπορος τον είχε προσκαλέσει στην Denia, πόλη κείμενη σε απόσταση 100 χιλιομέτρων από τη Βαλένθια, όπου βρίσκεται η κατοικία του. Η εκδρομή είχε οργανωθεί από τον έμπορο, ο οποίος του είχε ζητήσει να μετακινηθεί συγκεκριμένη ημέρα και ώρα προς συγκεκριμένη πόλη.

29 Δεύτερον, ο Antelm Sanchis υποστηρίζει ότι η σύμβαση συνάφθηκε στην Denia, σε χώρους που είχαν ειδικώς διαρρυθμιστεί για την επίδειξη του προϊόντος στους διάφορους καταναλωτές, δηλαδή εκτός του κειμένου στη Βαλένθια εμπορικού καταστήματος του πωλητή.

30 Η Ισπανική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι η οδηγία 85/577 τυγχάνει εφαρμογής αφ' ης στιγμής ο έμπορος είχε την πρωτοβουλία των διαπραγματεύσεων, έστω κι αν η σύμβαση συνάφθηκε εντός του εμπορικού καταστήματός του.

31 Η Επιτροπή υπογραμμίζει, κατ' αρχάς, ότι από τη δικογραφία της κύριας δίκης προκύπτει ότι ο Antelm Sanchis επανειλημμένως έλαβε επιστολές με τις οποίες του προτάθηκε να μεταβεί επί τόπου, προκειμένου να λάβει ένα από τα πολυτελή δώρα που θα του παρέχονταν, επ' ευκαιρία της μεταβάσεώς του, χωρίς οποιαδήποτε άλλη εκ μέρους του δέσμευση. Οι επιστολές αυτές συνοδεύτηκαν από πολυάριθμα τηλεφωνήματα με τα οποία παρακινήθηκε να μετάσχει σε συναντήσεις με σκοπό την πώληση οι οποίες οργανώνονταν από την Travel Vac σε τουριστικό συγκρότημα όπου οι καταναλωτές παρέμεναν επί ώρες και ενθαρρύνονταν, επανειλημμένως, να καταναλώνουν αλκοολούχα ποτά.

32 Η Επιτροπή φρονεί ότι η οδηγία 85/577 έχει εφαρμογή επί συμβάσεως συναφθείσας, εντός τουριστικού συγκροτήματος, μεταξύ εμπόρου, του οποίου το εμπορικό κατάστημα κείται σε τόπο διαφορετικόν απ' αυτόν της συνάψεως της συμβάσεως, και καταναλωτή, τον οποίον ο έμπορος αυτός προσκάλεσε να μεταβεί προσωπικώς στον τόπο αυτό προκειμένου να τού επιδείξει τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που του προτείνει, και τούτο εφόσον η πρόσκληση συνοδεύεται από περιποιήσεις οι οποίες είναι άσχετες προς τα επιδεικνυόμενα προϊόντα και προσφέρονται στον καταναλωτή για τον λόγο απλώς και μόνον ότι μετέβη εκεί, είναι δε πρόδηλον ότι αυτές υπήρξαν η αιτία της εκεί μεταβάσεώς του.

33 Πρώτ' απ' όλα, επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της οδηγίας 85/577, μια σύμβαση εμπίπτει στην οδηγία αυτή εφόσον συνάφθηκε κατά τη διάρκεια εκδρομής οργανωθείσας από τον έμπορο εκτός του εμπορικού καταστήματός του.

34 Εξάλλου, πρέπει να σημειωθεί ότι στην τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 85/577 εκτίθεται ότι οι συμβάσεις που συνάπτονται εκτός εμπορικού καταστήματος χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι η πρωτοβουλία για τις διαπραγματεύσεις προέρχεται από τον έμπορο.

35 Όσον αφορά το ζήτημα αν μια σύμβαση συνάφθηκε κατά τη διάρκεια εκδρομής οργανωθείσας από τον έμπορο, διατυπώνεται, πρώτον, ότι μια σύμβαση που συνάπτεται σε άλλη, εκτός αυτής στην οποία κατοικεί ο καταναλωτής, πόλη και σε ορισμένη απόσταση απ' αυτήν, οπότε ο καταναλωτής χρειάστηκε να ταξιδεύσει προκειμένου να μεταβεί στην πόλη αυτή, πρέπει να θεωρείται ως συναφθείσα στο πλαίσιο εκδρομής κατά την έννοια της οδηγίας 85/577.

36 Δεύτερον, όταν η πρωτοβουλία για μια τέτοια εκδρομή προέρχεται από τον έμπορο, υπό την έννοια ότι ο καταναλωτής προσκλήθηκε απ' αυτόν σε συγκεκριμένο τόπο με επιστολές και/ή τηλεφωνικές κλήσεις υποδεικνύουσες την ημέρα, την ώρα και τον τόπο της συναντήσεως, πρέπει να θεωρηθεί ότι η εκδρομή οργανώθηκε από τον έμπορο κατά την έννοια της οδηγίας 85/577.

37 Όσον αφορά το ζήτημα αν η σύμβαση συνάφθηκε εκτός του εμπορικού καταστήματος του εμπόρου, διαπιστώνεται ότι στην έννοια αυτή περιλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις εντός των οποίων ο έμπορος ασκεί συνήθως τις δραστηριότητες του και οι οποίες σαφώς αναγνωρίζονται από το κοινό ως τόπος πωλήσεων.

38 Ενόψει των ανωτέρω, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι σύμβαση που συνάφθηκε στο πλαίσιο μιας καταστάσεως στην οποία ο έμπορος προσκάλεσε τον καταναλωτή να μεταβεί αυτοπροσώπως σε συγκεκριμένο τόπο ευρισκόμενο σε ορισμένη απόσταση από το μέρος όπου ο καταναλωτής αυτός κατοικεί, τόπο ο οποίος είναι διαφορετικός από τις εγκαταστάσεις εντός των οποίων ο έμπορος αυτός ασκεί συνήθως τις δραστηριότητές του και ο οποίος δεν αναγνωρίζεται σαφώς από το κοινό ως τόπος πωλήσεων, και τούτο προκειμένου να του επιδείξει τα προϊόντα και υπηρεσίες που προσφέρει, πρέπει να θεωρηθεί ως συναφθείσα κατά τη διάρκεια εκδρομής οργανωθείσας από τον έμπορο εκτός του εμπορικού καταστήματός του, κατά την έννοια της οδηγίας 85/577.

Όσον αφορά το τέταρτο ερώτημα

39 Με το τέταρτο ερώτημά του, το εθνικό δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να μάθει αν, προκειμένου να μπορεί ο καταναλωτής να ασκήσει το προβλεπόμενο από το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/577 δικαίωμά του υπαναχωρήσεως, είναι αρκετό η σύμβαση να έχει συναφθεί υπό περιστάσεις όπως αυτές που περιγράφονται στο άρθρο 1 της οδηγίας αυτής ή πρέπει επίσης να αποδειχθεί ότι ο καταναλωτής επηρεάστηκε ή χειραγωγήθηκε από τον έμπορο.

40 Η Ισπανική Κυβέρνηση φρονεί ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι το παρασχεθέν στον καταναλωτή δικαίωμα υπαναχωρήσεως σκοπεί στην αντιστάθμιση του κινδύνου καταχρηστικών εμπορικών πρακτικών, οπότε το δικαίωμα αυτό στηρίζεται απλώς και μόνο στο γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος είναι καταναλωτής και ότι η σύμβαση εμπίπτει στην οδηγία, χωρίς να χρειάζεται να αποδεικνύεται η ύπαρξη αυτών των καταχρηστικών πρακτικών ή χωρίς να χρειάζεται αυτές να έχουν πράγματι υπάρξει.

41 Η Επιτροπή διατείνεται ότι το δικαίωμα υπαναχωρήσεως είναι ανεπιφύλακτο, καθόσον η άσκησή του δεν συνδέεται ούτε με την ύπαρξη τυχόν απατηλών ενεργειών του εμπόρου ούτε με την πρόθεσή του να χειραγωγήσει τον καταναλωτή προκειμένου να του αποσπάσει ευνοϊκή για τα δικά του συμφέροντα απόφαση. Το δικαίωμα υπαναχωρήσεως είναι συμφυές σε κάθε εμπίπτουσα στην οδηγία 85/577 σύμβαση.

42 Πρέπει να επισημανθεί ότι η οδηγία 85/577 εκθέτει, στην τέταρτη αιτιολογική της σκέψη, ότι, όταν μια σύμβαση συνάπτεται εκτός του καταστήματος του εμπόρου, ο καταναλωτής είναι τελείως απροετοίμαστος για διαπραγματεύσεις και καταλαμβάνεται εξαπίνης και ότι, συχνά, δεν είναι καν σε θέση να συγκρίνει την ποιότητα και την τιμή της προσφοράς με άλλες προσφορές. Αυτός είναι ακριβώς ο λόγος για τον οποίο επιβάλλεται να παρέχεται στον καταναλωτή, σύμφωνα με την πέμπτη αιτιολογική σκέψη της εν λόγω οδηγίας, δικαίωμα υπαναχωρήσεως επί επτά τουλάχιστον ημέρες ώστε να έχει τη δυνατότητα να εκτιμήσει τις απορρέουσες από τη σύμβαση υποχρεώσεις.

43 Επομένως, είναι αρκετό, προκειμένου ένας καταναλωτής να μπορεί να επικαλεστεί το προβλεπόμενο από την οδηγία 85/577 δικαίωμα υπαναχωρήσεως, να βρίσκεται σε μία από τις αντικειμενικές καταστάσεις που περιγράφονται στο άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας. Αντιθέτως, δεν απαιτείται συγκεκριμένη συμπεριφορά ή πρόθεση χειραγωγήσεως εκ μέρους του εμπόρου και, επομένως, δεν απαιτείται απόδειξη περί τούτου.

44 Κατά συνέπεια, στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι ένας καταναλωτής μπορεί να ασκήσει το προβλεπόμενο στο άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/577 δικαίωμα υπαναχωρήσεως όταν η σύμβαση έχει συναφθεί υπό περιστάσεις όπως αυτές που περιγράφονται στο άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας, χωρίς να χρειάζεται να αποδειχθεί ότι ο καταναλωτής επηρεάστηκε ή χειραγωγήθηκε από τον έμπορο.

Όσον αφορά το πέμπτο ερώτημα

45 Με το πέμπτο ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να μάθει αν αντίκειται προς την οδηγία 85/577 η θέσπιση από κράτος μέλος ρυθμίσεως ορίζουσας ότι η ειδοποίηση σχετικά με την υπαναχώρηση που προβλέπεται στο άρθρο 5, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας δεν εξαρτάται από καμία προϋπόθεση τύπου.

46 Ο Antelm Sanchis θεωρεί ότι η φράση «αποστέλλοντας μια ειδοποίηση» του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/577 πρέπει να νοηθεί ως σημαίνουσα ότι η ανάκληση της αρχικής δηλώσεως προς τον έμπορο πρέπει να γίνεται σύμφωνα προς τις εθνικές διατάξεις κάθε κράτους μέλους. Έτσι, στον όρο «αποστέλλοντας» πρέπει να περιλαμβάνεται και μια απλή «προφορική» ανακοίνωση. Προσθέτει ότι το ισπανικό δίκαιο δεν απαιτεί, όσον αφορά την αποστολή ειδοποιήσεως, την τήρηση κανενός συγκεκριμένου τύπου.

47 Η Ισπανική Κυβέρνηση διευκρινίζει ότι το άρθρο 5, παράγραφος 2, του ισπανικού νόμου, που αποτελεί τη μεταφορά του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/577 στο εσωτερικό δίκαιο, ορίζει ότι «η ανάκληση δεν υπόκειται σε καμία προϋπόθεση ως προς τον τύπο».

48 Η Επιτροπή τονίζει ότι η οδηγία 85/577 δεν επιτάσσει την τήρηση ούτε κάποιου τύπου ούτε ορισμένης διαδικασίας σχετικά με την αποστολή της μνημονευομένης στο άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής ειδοποιήσεως. Ενόψει του προστατευτικού της χαρακτήρα, η Επιτροπή φρονεί ότι η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως, χωρίς να επιβάλλεται στον καταναλωτή η υποχρέωση τηρήσεως συγκεκριμένου τύπου, εφόσον η βούλησή του υπαναχωρήσεως από τη σύμβαση έχει διαπιστωθεί και έχει γνωστοποιηθεί στον έμπορο, κατά τρόπο πρόδηλο, εντός της τασσομένης προθεσμίας.

49 Πρέπει κατ' αρχάς να επισημανθεί ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/577 προβλέπει ότι ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να υπαναχωρήσει από τη μονομερή ανάληψη της υποχρεώσεώς του αποστέλλοντας ειδοποίηση εντός προθεσμίας τουλάχιστον επτά ημερών από την παραλαβή εκ μέρους του της υπόμνησης που αναφέρει το άρθρο 4 και σύμφωνα με τη διαδικασία και τους όρους που ορίζει η εθνική νομοθεσία.

50 Επομένως, δεν αντίκειται προς την οδηγία 85/577 η θέσπιση από κράτος μέλος ρυθμίσεως ορίζουσας ότι η ειδοποίηση σχετικά με την ανάκληση της αρχικής δηλώσεως δεν υπόκειται σε καμία προϋπόθεση τύπου, επιτρέποντας έτσι να συνιστάται η ειδοποίηση, μεταξύ άλλων, σε μη επιδεχόμενες παρερμηνείας πράξεις. Πράγματι, ενόψει του συνιστάμενου στην προστασία του καταναλωτή σκοπού της οδηγίας αυτής, ένα κράτος μέλος μπορεί να θεσπίσει τέτοιες διατάξεις προκειμένου να διευκολύνει τον καταναλωτή στην άσκηση του δικαιώματός του υπαναχωρήσεως.

51 Βεβαίως, μολονότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, τελευταία φράση, προβλέπει, όσον αφορά την τήρηση της προθεσμίας, ότι αρκεί η ειδοποίηση να έχει αποσταλεί πριν από τη λήξη της εν λόγω προθεσμίας, τούτο δεν αρκεί για να συναχθεί ότι η ειδοποίηση πρέπει να γίνεται εγγράφως. Πράγματι, η διάταξη αυτή διέπει μόνον τον υπολογισμό της ελαχίστης προθεσμίας των επτά ημερών για την περίπτωση όπου ο καταναλωτής έχει γνωστοποιήσει εγγράφως την υπαναχώρησή του.

52 Ενόψει των ανωτέρω, στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι δεν αντίκειται προς την οδηγία 85/577 η θέσπιση από κράτος μέλος ρυθμίσεως ορίζουσας ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 5, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ειδοποίηση περί υπαναχωρήσεως δεν υπόκειται σε καμία προϋπόθεση ως προς τον τύπο.

Όσον αφορά το έκτο ερώτημα

53 Με το έκτο προδικαστικό ερώτημα, το εθικό δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να μάθει αν η οδηγία 85/577 απαγορεύει να περιλαμβάνει μια σύμβαση ρήτρα επιβάλλουσα την καταβολή από τον καταναλωτή κατ' αποκοπήν αποζημιώσεως για ζημίες που προκλήθηκαν στον έμπορο αποκλειστικώς και μόνο λόγω του ότι ο καταναλωτής άσκησε το δικαίωμά του υπαναχωρήσεως.

54 Ο Antelm Sanchis ισχυρίζεται ότι για να τελειωθεί η σύμβαση πρέπει να έχει παρέλθει η προθεσμία των επτά τουλάχιστον ημερών του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/577. Μη οφειλομένης αποζημιώσεως εκ του νόμου διότι ο καταναλωτής έχει ασκήσει το δικαίωμά του υπαναχωρήσεως εντός της προβλεπομένης από την οδηγία αυτή προθεσμίας, δεν πρέπει να οφείλεται ούτε συμβατική αποζημίωση καθόσον κάτι τέτοιο είναι αθέμιτο.

55 Η Ισπανική Κυβέρνηση φρονεί ότι, σε περίπτωση που ο καταναλωτής ασκήσει το δικαίωμά του υπαναχωρήσεως, η σύμβαση θεωρείται ως μηδέποτε καταρτισθείσα, οι δε συμβαλλόμενοι υποχρεούνται αμοιβαίως να αποδώσουν τις ληφθείσες παροχές, χωρίς να μπορεί να αντιταχθεί καμία ποινική ρήτρα.

56 Η Επιτροπή θεωρεί ότι μια ρήτρα, όπως η περιγραφόμενη στη σκέψη 53 της παρούσας αποφάσεως, αντίκειται προς τις επιτακτικές διατάξεις του άρθρου 5, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/577. Πράγματι, εάν η ειδοποίηση περί της υπαναχωρήσεως του καταναλωτή έχει ως αποτέλεσμα την απαλλαγή αυτού από

κάθε απορρέουσα από τη σύμβαση υποχρέωση, ο πωλητής δεν μπορεί να του επιβάλει συμβατικώς την υποχρέωση καταβολής αποζημιώσεως απλώς και μόνο διότι άσκησε το δικαίωμα υπαναχωρήσεως που του παρέχει η οδηγία 85/577.

57 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το άρθρο 5, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/577 προβλέπει ότι, σε περίπτωση υπαναχωρήσεως, ο καταναλωτής απαλλάσσεται από κάθε απορρέουσα από τη ματαιωθείσα σύμβαση υποχρέωση.

58 Επομένως, μετά την εκ της συμβάσεως υπαναχώρηση, η υποχρέωση του καταναλωτή να καταβάλει αποζημίωση σε περίπτωση μη εκτελέσεως της συμβάσεως εκλείπει. Πράγματι, όπως έχει επισημάνει ο γενικός εισαγγελέας στην παράγραφο 59 των προτάσεών του, μια τέτοια αποζημίωση καταλήγει στην επιβολή ποινής στον καταναλωτή διότι άσκησε το δικαίωμά του υπαναχωρήσεως, πράγμα αντίθετο προς τον σχετικό με την προστασία του καταναλωτή σκοπό της οδηγίας 85/577 που συνίσταται ακριβώς στο να μην αναλαμβάνει ένας καταναλωτής απροετοίμαστος οικονομικές υποχρεώσεις.

59 Βεβαίως, μολονότι το άρθρο 7 της οδηγίας 85/577 παραπέμπει στην εθνική νομοθεσία όσον αφορά τη ρύθμιση των εννόμων συνεπειών της υπαναχωρήσεως, ιδίως, όσον αφορά την απόδοση πληρωμών για αγαθά ή υπηρεσίες και την επιστροφή των ληφθέντων αγαθών, η διάταξη αυτή δεν έχει σχέση με αποζημίωση λόγω ασκήσεως του δικαιώματος υπαναχωρήσεως αλλά μόνο με τις συνέπειες έναντι των συμβαλλομένων της υπαναχωρήσεως, οι οποίες ενδεχομένως προβλέπονται στην εν λόγω ρύθμιση, όσον αφορά την απόδοση πληρωμών ή την επιστροφή αγαθών που έχουν παραληφθεί.

60 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο έκτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 85/577 απαγορεύει να περιλαμβάνει μια σύμβαση ρήτρα επιβάλλουσα την καταβολή από τον καταναλωτή κατ' αποκοπήν αποζημιώσεως για ζημίες που έχουν προκληθεί στον έμπορο απλώς και μόνο επειδή αυτός άσκησε το δικαίωμά του υπαναχωρήσεως.

Επί των δικαστικών εξόδων

61 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ισπανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, που υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διάταξη της 11ης Νοεμβρίου 1997 το Juzgado de Primera Instancia de Valencia, αποφαίνεται:

1) **Η οδηγία 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1985, για την προστασία των καταναλωτών κατά τη σύναψη συμβάσεων εκτός εμπορικού καταστήματος, έχει εφαρμογή επί συμβάσεως σχετικής με την κτήση δικαιώματος χρονομεριστικής χρήσεως ακινήτου και με την παροχή υπηρεσιών των οποίων η αξία υπερβαίνει αυτήν του δικαιώματος χρήσεως του ακινήτου.**

2) **Σύμβαση που συνάφθηκε στο πλαίσιο μιας καταστάσεως στην οποία ο έμπορος προσκάλεσε τον καταναλωτή να μεταβεί αυτοπροσώπως σε συγκεκριμένο τόπο ευρισκόμενο σε ορισμένη απόσταση από το μέρος όπου ο καταναλωτής αυτός κατοικεί, τόπο ο οποίος είναι διαφορετικός από τις εγκαταστάσεις εντός των οποίων ο έμπορος αυτός ασκεί συνήθως τις δραστηριότητές του και ο οποίος δεν αναγνωρίζεται σαφώς από το κοινό ως**

τόπος πωλήσεων, και τούτο προκειμένου να του επιδείξει τα προϊόντα και υπηρεσίες που προσφέρει, πρέπει να θεωρηθεί ως συναφθείσα κατά τη διάρκεια εκδρομής οργανωθείσας από τον έμπορο εκτός του εμπορικού καταστήματός του, κατά την έννοια της οδηγίας 85/577.

3) Ένας καταναλωτής μπορεί να ασκήσει το προβλεπόμενο στο άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/577 δικαίωμα υπαναχωρήσεως όταν η σύμβαση έχει συναφθεί υπό περιστάσεις όπως αυτές που περιγράφονται στο άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας, χωρίς να χρειάζεται να αποδειχθεί ότι ο καταναλωτής επηρεάστηκε ή χειραγωγήθηκε από τον έμπορο.

4) Δεν αντίκειται προς την οδηγία 85/577 η θέσπιση από κράτος μέλος ρυθμίσεως ορίζουσας ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 5, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ειδοποίηση περί υπαναχωρήσεως δεν υπόκειται σε καμία προϋπόθεση ως προς τον τύπο.

5) Η οδηγία 85/577 απαγορεύει να περιλαμβάνει μια σύμβαση ρήτρα επιβάλλουσα την καταβολή από τον καταναλωτή κατ' αποκοπήν αποζημιώσεως για ζημίες που έχουν προκληθεί στον έμπορο απλώς και μόνον επειδή αυτός άσκησε το δικαίωμά του υπαναχωρήσεως.

Puissochet Moitinho de Almeida Gulmann

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 22 Απριλίου 1999.

Ο Γραμματέας

R. Grass

Ο Πρόεδρος του τρίτου τμήματος

J.-P. Puissochet